

مروری بر مجازات برخی جرایم در قانون جدید جرایم نیروهای مسلح

()

مکیده

یکی از راه‌های پیشگیری از وقوع جرم و تخلف در نیروهای مسلح، آگاهی و شناخت پرسنل و مسئولان از حدود اختیارات و وظایف خود و قوانین مرتبط با آن است؛ از جمله این قوانین، قانون جرایم نیروهای مسلح است که در پایان سال ۱۳۸۲ در مجلس شورای اسلامی به تصویب رسید و در محاکم در حال اجراست. چون بین قانون جدید و قانون سابق خصوصاً در مورد نحوه تبدیل و تخفیف مجازات تغییراتی ایجاد شده است برآن شدیم تا با بررسی بعضی از جرایم شایع در قانون جدید و مقایسه آن با قانون سابق و قانون مجازات اسلامی گامی در جهت آشنایی پرسنل نیروهای مسلح با قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح برداریم.

کلید واژه‌ها: جرم مطلق، شروع به جرم، جرایم عمد و غیر عمد، تخفیف و تبدیل مجازات، محارب، معاذیر قانونی.

مقدمه

گاهی به خاطر موقعیت خاص طبقاتی جامعه که در آن مصالح و منافع عمومی کشور وجود نظمی دقیق‌تر و طاعتی بیشتر را می‌طلبد جرم به عمومی و نظامی تقسیم می‌شود. البته غالب جرایمی که به جرایم نظامی شهرت دارند، بدین معنا نیست که مفهومی جدای از جرایم عمومی دارند؛ بلکه به خاطر این است که اگر نظامیان مرتکب آن شدند توقع شدت عمل بیشتر و رسیدگی سریع‌تر می‌رود. برخی از جرایم نیز مختص نظامیان است؛ مانند فرار حین خدمت سربازی یا فروش و به رهن گذاشتن اشیای نظامی یا اِهمال در نگهداری تجهیزات نظامی و.....

در اصل یکصد و هفتاد و دوم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران آمده:

« برای رسیدگی به جرایم مربوط به وظایف خاص نظامی و انتظامی اعضای ارتش، ژاندارمری، شهربانی و سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، محاکم نظامی مطابق قانون تشکیل می‌گردد، ولی به جرایم عمومی آنان یا جرایمی که در مقام ضابط دادگستری مرتکب شوند در محاکم عمومی رسیدگی می‌شود.»

قانون دادرسی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران در تاریخ ۲۲ اردیبهشت ۱۳۶۴ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید و از آن تاریخ به بعد سازمان قضایی نیروهای مسلح، تنها مرجع رسیدگی کننده به جرایم خاص نظامی و انتظامی نیروهای مسلح در سراسر کشور می‌باشد. سازمان قضایی نیروهای مسلح بخشی از قوه قضاییه محسوب و رئیس آن از طرف ریاست قوه قضاییه و با حکم وی منصوب می‌شود.

قانون مجازات نیروهای مسلح در ۱۸ مرداد ۱۳۷۱ در ۹۶ ماده به تصویب کمیسیون قضایی مجلس رسید که بعد از ده سال اجرای آزمایشی، بالاخره قانون جدید مجازات

جرایم نیروهای مسلح در مجلس با ۱۳۷ ماده در سال ۱۳۸۲ به تصویب رسید و قانون سابق از درجه اعتبار ساقط شد. ما در این مقاله سعی می‌کنیم با بررسی بعضی از جرایم نسبتاً شایع مانند جعل، سوءاستفاده، گرفتن هدیه و پورسانت، تبلیغات انتخاباتی، گزارش خلاف واقع، اهانت و تنبیه خارج از حدود اختیارات و ... در نیروهای مسلح، میزان مجازات و همچنین نحوه تخفیف و تبدیل مجازات در قانون جدید و مقایسه آن با قانون سابق و قانون مجازات اسلامی و در نهایت با بیان وظایف سازمان گامی مثبت در جهت شناخت پرسنل و فرماندهان و مسئولان از قوانین مرتبط با آنها برداریم تا انشاء... نیروهای مسلح مقتدر جمهوری اسلامی ایران با فعالیت‌های سالم و سازنده خود ضمن حفاظت از نظام جمهوری اسلامی و پاسداری از دستاوردهای انقلاب اسلامی الگویی مناسب برای دیگر اقشار جامعه قرار گیرند.

جعل و تزویر، سوء استفاده

جعل و تزویر عبارت است از: «ساختن نوشته یا سند یا ساختن مهر یا امضای اشخاص رسمی یا غیر رسمی، خراشیدن یا تراشیدن یا قلم بردن یا الحاق یا محو یا اثبات یا سیاه کردن یا تقدیم یا تأخیر تاریخ سند نسبت به تاریخ حقیقی یا الصاق نوشته‌ای به نوشته دیگر یا به کاربردن مهر دیگری بدون اجازه صاحب آن و نظایر اینها به قصد تقلب» (ماده ۵۲۳ قانون مجازات اسلامی).

جعل به عنوان جرم مطلق

در حقوق جزا جرم از جهتی به جرم مطلق و مقید تقسیم می‌شود. جرم مقید به جرمی اطلاق می‌شود که تحقق جرم مقید به ایجاد نتیجه باشد؛ یعنی اگر نتیجه در خارج ایجاد شد، جرم واقع شده قلمداد می‌شود؛ مثل قتل، جرح، سرقت و... یعنی تا

نتیجه حاصل نشود عمل منظور، جرم محسوب نمی‌شود و مجازاتی بر آن مترتب نمی‌باشد. ولی در بعضی از جرایم تحقق جرم مقید به ایجاد نتیجه نیست، یعنی انجام عمل مجرمانه صرف‌نظر از ایجاد نتیجه، جرم محسوب و مجازات بر آن مترتب می‌شود؛ مانند جعل. به چنین جرایمی جرم مطلق اطلاق می‌شود.

مثلاً اگر شخصی امضای فرمانده را جعل کند و از آن استفاده مورد نظر را هم نکند جرم او تحقق یافته و باید مجازات شود. استفاده از سند مجعول نیز خود می‌تواند مستقلاً دارای مجازات باشد.

جعل و تزویر در قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح

قانون جدید مجازات جرایم نیروهای مسلح در فصل دهم، ضمن مواد «۹۵» تا «۱۱۷»، مجازات جعل و تزویر و سوء استفاده را مشخص نموده است. در این قسمت سعی می‌کنیم، با توضیح بعضی از مواد طرح شده در این فصل، ضمن مقایسه میزان مجازات مقرر در این فصل و قانون سابق جرایم نیروهای مسلح و همچنین با کمک گرفتن از قانون مجازات اسلامی و همچنین با مقایسه نحوه تخفیف و تبدیل مجازات در سه قانون فوق، چگونگی برخورد با مرتکبین را در قانون جدید با ذکر مثال و مقایسه ترسیم کنیم.

جعل حکم، امضا، مهر، فرمان، فرمانده کل قوا

ماده ۹۵ قانون جدید چنین مقرر می‌کند:

«هر نظامی که حکم یا امضا یا فرمان یا دستخط فرماندهی کل قوا را به اعتبار مقام وی جعل کند و یا با علم به جعل یا تزویر استعمال نماید به حبس از سه تا پانزده سال محکوم خواهد شد.»

قانون سابق در مورد جعل حکم یا امضا یا مهر فرمانده معظم کل قوا میزان مجازات را جداگانه مشخص نکرده ولی قانون مجازات اسلامی در ضمن ماده ۵۲۴ میزان مجازات جعل احکام و یا امضا یا مهر یا فرمان یا دستخط مقام معظم رهبری و یا رؤسای سه قوه را بین سه الی پانزده سال زندان تعیین کرده که با قانون جدید کاملاً منطبق می‌باشد.

نظریه: اگر چه میزان مجازات در نظر گرفته شده برای چنین جرمی شدید به نظر می‌رسد ولی با توجه به مقام و موقعیت فرماندهی معظم کل قوا که ولایت امر جامعه اسلامی را بر عهده دارد تناسب بین جرم و مجازات خصوصاً برای نیروهای مسلح که باید الگو و أسوه قانون مداری باشند کاملاً رعایت شده است.

قانون مجازات اسلامی بر اساس اصل صلاحیت واقعی قوانین جزایی مقرر کرده هر کس حتی اتباع دیگر کشورها اگر در خارج کشور هم فرمان یا دستخط یا مهر یا امضای مقام رهبری را جعل کند اگر در کشور یافت شود طبق قوانین جمهوری اسلامی مورد محاکمه قرار می‌گیرد.

نتیجه‌ای که از بند ۳ ماده ۵ قانون مجازات اسلامی به دست می‌آید این است که زمانی که یک فرد خارجی اگر در خارج از کشور مرتکب جعل فرمان یا دستخط رهبر شود، دادگاه‌های ما مجاز هستند او را به ۳ الی ۱۵ سال حبس محکوم کنند. پس مسلماً چنین مجازاتی برای نیروهای مسلح منطقی به نظر می‌رسد.

جعل مهر و امضای فرماندهان

قانون جدید در مواد ۹۶ و ۹۷ در مورد جعل حکم و مهر و امضای فرماندهان تفکیک قائل شده است:

ماده ۹۶ چنین مقرر می‌کند:

«هر نظامی که حکم یا امضا یا مهر یکی از فرماندهان یا مسئولان نیروهای مسلح در رده فرمانده نیرو یا همپراز و بالاتر را به اعتبار مقام آن جعل کند و یا با علم به جعل یا تزویر استعمال نماید به حبس از یک تا ده سال محکوم می‌شود.»

ماده ۹۷ میزان مجازات همین عمل را در مورد سایر فرماندهان ۱ تا ۵ سال زندان تعیین کرده است.

قانون سابق برخلاف قانون جدید میزان مجازات این جرم را در مورد همه فرماندهان (بدون تفکیک) ۱ تا ۱۰ سال مشخص کرده بود.

نظریه: اگرچه بخشی از قانون جدید نسبت به قانون سابق خفیف است، در مجموع، تخفیف و تبدیل در قانون جدید (چنانچه در قسمت آخر بیان خواهد شد) شدید می‌باشد و اگر کسی در زمان قانون سابق مرتکب چنین جرمی شده باشد برخلاف اصل عدم عطف قوانین جزایی به ماسبق است که طبق قانون جدید مورد محاکمه قرار گیرد (عطف به ماسبق نشدن قوانین جزایی از نتایج عنصر قانونی جرم است).

اصل عدم عطف قانون به ماسبق

یکی از نتایج عنصر قانونی جرم (عنصر قانونی یعنی اینکه تا قانون عملی را جرم نشناسد آن عمل جرم محسوب نمی‌شود) عدم عطف قانون به ماسبق است؛ یعنی مجازات باید به موجب قانونی باشد که قبل از ارتکاب عمل مقرر شده و هیچ عملی به موجب قانونی متأخر از آن مستوجب مجازات نمی‌باشد.

مثال: اگر کسی در ابتدای سال ۱۳۸۲ مرتکب جرم جعل شده باشد و در ابتدای سال ۱۳۸۳ دستگیر شود چون عمل آن فرد قبل از تصویب قانون جدید انجام شده و

قانون جدید هم نسبت به قانون قبل شدید می‌باشد، باید مطابق قانون سابق مورد مجازات قرار گیرد.

جعل مهر و علامت نیروهای مسلح و استفاده از آن

قانون جدید در ماده ۹۸ مقرر می‌کند: «هر نظامی که با مباشرت یا به واسطه، مهر یکی از نیروهای مسلح را جعل کند و یا با علم به جعل یا تزویر مورد استفاده قرار دهد به یک تا ده سال حبس محکوم می‌شود.» و همچنین در ماده ۹۹، مجازات جعل و استفاده از علامت نیروهای مسلح (به مباشرت و یا به واسطه) حبس از یک تا ۵ سال تعیین شده است.

قانون سابق، مجازات جعل مهر و علامت را بدون تفکیک ۶ ماده تا ۵ سال حبس قانون‌گذاری کرده بود.

نتیجه: در هر صورت میزان مجازات در قانون جدید شدیدتر از قانون قبلی است. لذا اگر کسی در زمان لازم‌الاجرا شدن قانون جدید مرتکب جرمی شده باشد براساس قانون جدید و اگر قبل از لازم‌الاجرا شدن قانون جدید مرتکب جرم شده باشد و فعلاً بخواهد مجازات شود طبق قانون سابق با او برخورد می‌شود؛ چون قانون جدید شدیدتر است.

استفاده غیر مجاز از مهر، تمپر یا علایم

ماده ۱۰۱ قانون جدید مقرر کرده «هر نظامی که مهر، تمپر یا علایم مذکور در موارد قبل که به او سپرده شده به صورت غیرمجاز استفاده کرده یا سبب استفاده شود، علاوه بر جبران خسارت وارده به حبس از ۶ تا ۳ سال محکوم می‌گردد.»

بررسی

۱- مهر و تمبر و... که در جهت اهداف و وظایف سازمانی در اختیار پرسنل نیروهای مسلح قرارداد شده نحوه استفاده از آنها در قوانین و آیین نامه‌ها و دستورالعمل‌ها مشخص گردیده است. لذا اگر پرسنل از آن وسایل در جهتی غیر از موارد در نظر گرفته شده استفاده کنند غیرمجاز محسوب می‌شود و در صورت داشتن سوءنیت و قصد مجرمانه (عنصر معنوی) به مجازات مقرر در این قانون محکوم می‌شوند.

۲- اگر فرد نظامی که مهر یا تمبر یا علائم نیروهای مسلح در اختیار او قرار گرفته سبب سوء استفاده شود، مثلاً اگر او مهر یا تمبر را در اختیار شخص دیگری قرار دهد و آن فرد به صورت غیر مجاز استفاده کند، در صورتی که هر دو سوءنیت و قصد مجرمانه داشته باشند فرد نظامی وفق این ماده قانونی و فرد استفاده کننده به عنوان جاعل مورد محاکمه قرار می‌گیرند.

۳- قانون فوق نحوه برخورد با فردی که بر اثر اهمال و بی‌توجهی سبب استفاده غیر مجاز از مهر و تمبر نیروهای مسلح را فراهم می‌کند مشخص نکرده است.

همکاری مرتکبان جرایم جعل و تزویر و معرفی عاملان اصلی

قانون جدید جرایم نیروهای مسلح علاوه بر تخفیف‌های در نظر گرفته شده در فصل اول خود (کیفیات مخفیه)، در ضمن همین فصل برای کسانی که با مأمورین همکاری کنند امتیازاتی در نظر گرفته است که در ذیل به آن می‌پردازیم. در قانون جدید ضمن ماده ۱۰۲ چنین مقرر کرده: «مرتکبان جرایم مذکور در مواد قبل این فصل هرگاه قبل از تعقیب، مراتب را به مسئولان ذی ربط اطلاع بدهند و سایر مرتکبان را معرفی کنند و یا بعد از تعقیب، وسایل دستگیری آنان را فراهم نمایند با

توجه به نوع عمل ارتكابی، دادگاه مجازات آنان را تخفیف داده یا آنان را از مجازات معاف خواهد کرد.»

معاذیر قانونی

معاذیر قانونی، عبارت از اموری است که باعث معافیت یا تخفیف مجازات شود و جهات آن، منصوص، محدود و ناظر بر مواردی می‌باشد که قانون‌گذار تعیین کرده است، از جمله معاذیر قانونی ماده ۱۰۲ قانون مجازات نیروهای مسلح می‌باشد. معاذیر قانونی را می‌توان به دو دسته تقسیم کرد:

۱- معاذیر معاف کننده مجازات

۲- معاذیر تخفیف دهنده مجازات

معاذیر معاف کننده مجازات مانند ماده ۵۳۱ قانون مجازات اسلامی که درباره جعل و تزویر یا استفاده از اسناد مجعول مقرر کرده است. اشخاصی که مرتکب چنین جرایمی می‌شوند اگر قبل از تعقیب به دولت اطلاع دهند و سایر مرتکبان را نیز معرفی کنند، یا بعد از تعقیب وسایل دستگیری آنها را فراهم نمایند، از مجازات معاف خواهند شد. معاذیر تخفیف دهنده، مانند ماده ۵۲۱ قانون مجازات اسلامی که درباره ضرب و قلب سکه تقلبی، مقرر می‌کند اگر مرتکبان قبل از کشف قضیه، مأموران را از ارتکاب جرم مطلع کرده و یا در ضمن تعقیب به واسطه اقرار خود، موجبات تسهیل تعقیب دیگران را فراهم کنند و مأموران را به نحو مؤثری در کشف جرم کمک و راهنمایی نمایند بنابر پیشنهاد دادگاه مربوطه، مجازات او تخفیف داده می‌شود. ماده ۱۰۲ قانون مجازات نیروهای مسلح از جمله معاذیر قانونی است که هم معافیت از مجازات و هم تخفیف مجازات را در نظر گرفته است. لذا تخفیف یا معافیت مطلق از مجازات در اختیار دادگاه مربوط می‌باشد.

تفاوت معاذیر قانونی از عوامل موجه جرم

گرچه معاذیر قانونی و عوامل موجه جرم از نظر معافیت در مجازات مرتکبان جرم وجه اشتراک دارند ولی از لحاظ ماهوی و شکلی با هم تفاوت‌هایی دارند. از لحاظ ماهوی عوامل موجه جرم مانند دفاع مشروع، باعث زایل شدن مسئولیت کیفری مرتکب می‌شود چون عنصر قانونی جرم را از بین می‌برد لذا هیچ‌گونه مجازاتی درباره مرتکب و همدستان او اعمال نمی‌شود؛ ولی در معاذیر قانونی، مسئولیت کیفری و مجرمیت مرتکب از بین نمی‌رود بلکه سیاست کیفری و حفظ مصالح عمومی ایجاب می‌کند مجازات در مورد مرتکبی که همکاری کرده اعمال نشود ولی این باعث زائل شدن مجازات همدستان او نخواهد بود.

از لحاظ شکلی و آیین دادرسی هم بین معاذیر قانونی و عوامل موجه جرم، تفاوت وجود دارد. در معاذیر قانونی، مقامات دادرسی مکلفند پس از انجام تحقیقات مقدماتی راجع به جرم با اظهار نظر نهایی خود، مبنی بر قرار مجرمیت مرتکب، پرونده را با صدور کیفرخواست به دادگاه صلاحیت‌دار ارسال کنند، دادگاه ابتدا مسأله مجرمیت او را احراز و در صورت تقاضای دادستان، حکم به معافیت یا تخفیف مجازات می‌کند. ولی در عوامل موجه مانند دفاع مشروع و امر آمر قانونی، به لحاظ فقدان عنصر قانونی جرم انجام یافته نمی‌تواند وصف مجرمانه را دارا باشد. لذا قرار منع تعقیب درباره متهم از جرم انتسابی و احراز آن به وسیله مقامات دادرسی مقدور و ممکن است.

هدیه ، پورسانت، امتیاز ، درصدانه

ماده ۱۰۹ قانون جدید مقرر می‌کند: «قبول هرگونه هدیه یا امتیاز یا در صدانه از قبیل وجه، مال، سند پرداخت وجه یا تسلیم مال، تحت هر عنوان به طور مستقیم یا غیرمستقیم در رابطه با معاملات و قراردادهای خارجی و داخلی، توسط نظامیان ممنوع است. مرتکب مذکور علاوه بر رد هدیه یا امتیاز یا درصدانه یا معادل آن به دولت، به حبس تعزیری از دو تا ده سال و جزای نقدی برابر هدیه یا امتیاز یا درصدانه محکوم می‌گردد.

تبصره ۱- مجازات شروع به این جرم، حداقل مجازات حبس مقرر در این ماده است.

تبصره ۲- در صورتیکه شخصی حقیقی یا حقوقی خارجی طرف معامله، درصدانه می‌پردازد موضوع قبلاً به اطلاع مسئول مربوطه رسانیده می‌شود و وجوه مزبور دریافت و تماماً به حساب خزانه واریز می‌گردد. در این صورت اقدام کننده مشمول این ماده نخواهد بود.

در قانون قبل در تبصره ذیل ماده ۸۵ چنین آمده بود:

«هرگونه پورسانت یا هدیه یا امتیاز که در ارتباط با انجام قراردادها یا معاملات نظامی به دست آید از حقوق دولت محسوب و باید اعلام و مسترد شود. عدم اعلام و استرداد، جرم و مرتکب، به مجازات مقرر در این ماده محکوم می‌شود.»

بررسی

اولاً: برای جلوگیری از سوءاستفاده از مقام و موقعیت خصوصاً در تشکیلات نظامی و ضرر زدن به بیت‌المال، تصویب چنین قانونی لازم بود چون هدیه و پورسانت اگر در ظاهر هم سوءاستفاده نباشد ممکن است زمینه فساد را آماده کند.

ثانیاً: قانون جدید بسیار شدیدتر از قانون سابق می‌باشد چون قانون جدید برای شروع به جرم هم مجازات در نظر گرفته است. طبق قانون قبل شروع به جرم مفهوم پیدا نمی‌کرد؛ چون در زمان حاکمیت قانون سابق هرکس هم چنین عملی مرتکب و دستگیر می‌شد، می‌توانست ادعا کند من قصد داشتم بعداً مسئولین را در جریان بگذارم و وجوه را مسترد کنم.

شروع به جرم

شروع به جرم بدین معنا است که فرد خاطی بعد از انجام مقدمات و ورود به مرحله اجرایی و قبل از اتمام عنصر مادی جرم، توسط مقامات ذیصلاح مورد تعقیب قرار گرفته باشد. طبق قانون قبلی که مشخص شده بود افراد بعد از گرفتن هدیه و پورسانت باید آن را مسترد کنند شروع به جرم معنا پیدا نمی‌کرد و همچنین مجازاتی هم برای شروع به جرم در نظر گرفته نشده بود. طبق تبصره ماده جدید، فرد موظف است قبل از وارد شدن در مرحله اجرایی مسئولان مربوط را در جریان بگذارد و در صورت موافقت، مبالغ مربوط را به صندوق دولت مسترد نماید.

نتیجه: قانون جدید در صورتی که به نحو احسن اجرا شود به طور جدی جلوی سوء استفاده را خواهد گرفت.

توزیع مواد غذایی فاسد بین نظامیان

در ماده ۱۱۲ قانون جدید آمده: «هر نظامی که در مواد غذایی و ادویه و مایعات که تحت حفاظت یا نظارت او قرار داده شده است، به طور مستقیم یا غیر مستقیم تقلب نماید یا عمداً مواد غذایی و ادویه و مایعات تقلبی را بین نظامیان، شخصاً یا به وسیله دیگری تقسیم کند، به حبس از دو تا ده سال محکوم خواهد شد.»

ماده ۱۱۳- «هر نظامی که با سوءنیت گوشت حیوانات مبتلا به بیماری‌های مسری یا مواد غذایی فاسد یا ضایع شده را به طور مستقیم بین نظامیان تقسیم نماید به حبس از سه تا ۱۵ سال محکوم می‌شود.»

ماده ۱۱۵- «در صورتی که در اثر وقوع بزه‌های مذکور در مواد ۱۱۲ و ۱۱۳ این قانون، لطمه جبران ناپذیری بر نیروهای مسلح یا عملیات نظامی وارد آید مرتکب، به مجازات محارب محکوم خواهد شد.»

مواد ۱۱۲ و ۱۱۳ و ۱۱۵ بدون هیچ‌گونه تفاوتی دقیقاً مطابق مواد ۸۸ و ۸۹ و ۹۰ قانون سابق است. در مواد یاد شده که جرم به صورت عمدی مدنظر قانون‌گذار می‌باشد هر دو قانون، مجازات یکسانی را در نظر گرفته‌اند؛ ولی قانون سابق نسبت به جرایم غیر عمد ساکت است؛ یعنی فرد بر اثر اهمال و بی‌توجهی (که عمدتاً در نیروهای مسلح چنین جرایمی به صورت اهمال و بر اثر بی‌توجهی است) نباید هیچ‌گونه مجازاتی را تحمل کند و این خود نقطه ضعف قانون سابق و نمایانگر بی‌توجهی واضعان آن قانون بود. این ضعف در ماده ۱۱۵ قانون جدید بدین صورت برطرف شد.

«چنانچه اعمال مذکور در مواد ۱۱۲ و ۱۱۳ این قانون بر اثر اهمال و بی‌توجهی صورت گرفته باشد مرتکب به حبس از ۶ ماه تا ۲ سال محکوم می‌گردد.»

تفاوت بین جرایم عمد و غیر عمد

عنصر معنوی در جرایم عمد قصد مجرمانه و سوءنیت است. یعنی فرد مجرم خواستار به نتیجه رسیدن اعمال مجرمانه خود می‌باشد. ولی در جرایم غیر عمد عنصر معنوی خطای جزایی است و خطای جزایی بر اثر عدم مهارت، عدم رعایت قوانین و

مقررات، سهل انگاری و بی‌مبالاتی به وقوع می‌پیوندد. قانون جدید و قدیم انجام این عمل را به صورت عمدی جرم دانسته‌اند لذا در قانون سابق مواد ۸۸ و ۸۹ و ۹۰ و در قانون جدید مواد ۱۱۲ و ۱۱۳ و ۱۱۵ این مهم را قانون‌گذاری کرده‌اند ولی قانون سابق انجام این عمل را به صورت غیرعمد که ناشی از اهمال و بی‌توجهی است مورد توجه قرار نداده و عنصر قانونی این عمل، قانون‌گذاری نشده بود ولی قانون جدید ضمن ماده ۱۱۵ که اهمال و بی‌توجهی را هم جرم محسوب کرده، با ایجاد عنصر قانونی، مشکل مجازات این گروه افراد را برطرف کرد؛ چون اکثر جرایم در مورد مواد فاسد شدنی و آلوده به خاطر دلسوزی و عدم توجه به عواقب ناخوشایند آن برای نیروهای مسلح به وجود می‌آید.

اهانت و تنبیه خارج از اختیارات فرماندهان

ماده ۴۹ قانون جدید چنین مقرر کرده: «هر یک از فرماندهان و مسئولان نظامی به افراد تحت امر خود اهانت یا خارج از محدوده اختیارات فرماندهی و آیین‌نامه انضباطی آنان را تنبیه نماید به حبس از دو ماه تا یکسال محکوم و هرگاه به موجب قوانین جزایی دیگر، مستلزم حدّ یا قصاص یا دیه باشد به آن مجازات نیز محکوم می‌گردد.»

قانون سابق در طی ماده ۳۲، مجازات جرم فوق را یک ماه تا شش ماه مشخص نموده بود که مسلماً قانون جدید نسبت به قانون قبل شدیدتر می‌باشد.

آیین‌نامه‌ها خصوصاً آیین‌نامه انضباطی، حدود اختیارات فرماندهان را خصوصاً در مورد تنبیهات در ضمن ماده ۱۱۷ آیین‌نامه انضباطی و جدول پیوست مشخص کرده، در آیین‌نامه انضباطی مقرر شده فرماندهان حق ندارند افراد تحت امر را بالاتر از اختیارات خود تنبیه نمایند.

ماده ۴۴ آیین‌نامه انضباطی مقرر می‌کند هر یک از پرسنل نیروهای مسلح باید وظیفه خود را خوب بشناسند و آیین‌نامه‌ها و مقررات مربوط را به طور کامل و با نهایت علاقه فراگیرند و آنها را با دقت به مرحله اجرا درآورند.

لذا مسئولان و پرسنل نیروهای مسلح باید ضمن آگاهی از آیین‌نامه‌هایی که در ارتباط با آنهاست، از مفاد ماده ۴۹ نیز کاملاً آگاه باشند تا مشمول مجازات ماده فوق نگردند.

عضویت کارکنان نیروهای مسلح در سازمان‌ها، احزاب و شرکت در مناقشه‌های سیاسی و تبلیغات انتخاباتی

ماده ۴۰ قانون جدید چنین مقرر می‌کند:

«عضویت کارکنان نیروهای مسلح در سازمان‌ها، احزاب و جمعیت‌های سیاسی و مداخله، شرکت و یا فعالیت آنان در دسته بندی‌ها و مناقشه‌های سیاسی و تبلیغات انتخاباتی ممنوع است و مرتکبان به ۶ ماه تا سه سال حبس محکوم می‌گردند و در هر حال خدمت یا رهایی این گونه افراد از خدمت، به عهده هیأت‌های رسیدگی به تخلفات نیروهای مسلح می‌باشد.»

در قانون سابق ماده ۲۳ آمده بود، تخلف از قوانین و مقررات نظامی و انتظامی، لغو دستور محسوب می‌شود و چنانچه در قانون، مجازات خاصی برای آن در نظر گرفته نشده باشد مرتکب، به حبس از دو ماه تا دو سال محکوم می‌شود.

در تبصره ۲ ماده فوق آمده بود: «چنانچه مخالفت با مقررات مربوط به منع ازدواج با اتباع بیگانه یا اتباع بیگانه‌ای که به سبب ازدواج، تبعه ایران محسوب می‌شوند و یا منع عضویت در سازمان‌ها یا جمعیت‌ها و احزاب سیاسی یا منع دخالت و شرکت در

دسته‌بندی‌ها یا مناقشه‌های سیاسی باشد به حبس از ۶ ماه تا ۳ سال و اخراج از خدمت و استرداد هزینه‌های تحصیلی در صورت عدم انجام تعهد مقرر محکوم می‌شود.» در قانون سابق، تبلیغات آورده نشده بود، ولی میزان مجازات آن با قانون جدید مطابقت داشت. حضرت امام و مقام معظم رهبری بارها نیروهای مسلح را از شرکت در احزاب و گروه‌ها و دسته‌بندی‌های سیاسی منع کردند. آیین‌نامه انضباطی نیروهای مسلح که از آیین‌نامه‌های نظامی است و توسط فرمانده معظم کل قوا به نیروهای مسلح ابلاغ شده است، در جاهای مختلف این مهم را مورد تأکید قرار داده است؛ مانند بند «و» و ماده ۱۴ و مواد ۴۹ و ۶۱ و...

همچنین بند «د» ماده ۱۶ مقررات استخدامی سپاه، یکی از شرایط عمومی استخدام را عدم عضویت و هواداری از احزاب و گروه‌ها و سازمان‌های سیاسی بیان می‌کند.

نظریه: در تبصره ۲ ماده ۲۳ قانون سابق، یکی از مجازات‌های تکمیلی عضویت در سازمان‌ها و... را اخراج می‌داند و این با بند «د» ماده ۱۶ مقررات استخدامی سپاه بیشتر سازگار می‌باشد. چون یکی از شرایط استخدامی عدم عضویت و هواداری از احزاب بیان شده است. لذا اخراج افراد به این علت هیچ اشکال حقوقی به دنبال ندارد ولی موکول کردن مجازات اخراج در قانون جدید به هیأت‌های انضباطی، می‌تواند به انصاف نزدیکتر باشد چون ممکن است حرکت افراد به علت غفلت باشد و با عنایت بیشتر بتواند در مسیر صواب قرار گیرند.

گزارش خلاف واقع

ماده ۷۸ قانون جدید مقرر می‌کند: «هر نظامی به مناسبت انجام وظیفه عمداً گزارشی برخلاف واقع به فرماندهان یا دیگر مقامات مسئول تقدیم نماید و یا حقایق را کتمان کند و یا با سوء نیت گزارش با تغییر ماهیت یا به طور ناقص ارائه دهد و یا عمداً جرایم ارتكابی کارکنان تحت امر خود را به مقامات ذیصلاح گزارش ندهد و یا از گزارش آن جلوگیری نماید یا گزارش‌ها را به موقع اعلام نکند به ترتیب زیر محکوم می‌شود.

الف) چنانچه اعمال فوق موجب شکست جبهه اسلام یا تلفات جانی گردد مجازات محارب.

ب) در صورتی که موضوع به امور جنگی یا مسائل امنیت داخلی یا خارجی مرتبط باشد به حبس از دو تا پنج سال.

ج) در سایر موارد به استثنای مواردی که صرفاً تخلف انضباطی محسوب می‌شود به حبس از سه ماه تا یک سال.

قانون جدید نسبت به قانون قدیم کامل‌تر است. فقط مجازات بند «ب» که در قانون قدیم بین سه الی هشت سال بود به دو الی پنج سال کاهش پیدا کرد.

یکی از مسائلی که در نیروهای مسلح زمینه را برای انجام جرم و احیاناً خیانت آماده می‌کند، عدم برخورد به موقع با متخلفین و عدم گزارش تخلفات و یا جلوگیری از گزارش آن به مبادی ذیصلاح می‌باشد، چون در چنین جوی متخلفین با احساس امنیت دامنه تخلفات خود را گسترش می‌دهند و زمینه انجام جرم و بی‌انضباطی و هرج و مرج در سازمان فراهم می‌شود. قانون فوق ابزار خوبی برای کنترل چنین

تخلّفات می‌باشد، البته لازم به ذکر است قوانین و آیین‌نامه‌های مربوطه خصوصاً آیین‌نامه انضباطی نیروهای مسلح، پیش‌بینی لازم را کرده است تا تنبیه و مجازات به عنوان آخرین وسیله برای مدیریت در نیروهای مسلح باشد. همچنین گزارش خلاف واقع و کتمان حقایق نیز از تخلّفات است که در این قانون با تعیین مجازات برای آن، سعی شده تحت کنترل درآید.

یکی از مجازات‌هایی که در چندین ماده از قانون مجازات نیروهای مسلح و همچنین همین ماده ۷۸ به آن اشاره شده مجازات محارب است که در اینجا ضمن اشاره‌ای مختصر به معنای محارب و مجازات آن در قوانین اسلامی، به مواردی که قانون مجازات نیروهای مسلح، برای آن مجازات محارب تعیین کرده اشاره می‌شود.

محارب کیست؟

بنابر تعریف فقه و قانون مجازات اسلامی «هرکس برای ایجاد رعب و هراس و سلب آزادی و امنیت مردم دست به اسلحه ببرد محارب و مفسد فی الارض می‌باشد.» (ماده ۱۸۳ قانون مجازات اسلامی)

مجازات محارب چیست؟

حد محارب و افساد فی الارض یکی از چهار چیز است :

- ۱- قتل
- ۲- آویختن به دار
- ۳- اول قطع دست راست و سپس پای چپ
- ۴- نفی بلد (تبعید)

«أَمَّا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ، أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ، ذَلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ»
(قرآن، آیه ۳۲، سوره مائده)

قانون مجازات اسلامی مطابق نظر بعضی از فقهای شیعه خصوصاً حضرت امام خمینی(ره)، انتخاب یکی از این چهار مجازات را به عهده قاضی قرار داده است؛ قانون مجازات اسلامی در طی مواد ۱۸۶ و ۱۸۷ و ۱۸۸، افراد یا گروه‌های که در جهت براندازی حکومت اسلامی فعالیت می‌کنند محارب تشخیص داده و برای آنها مجازات محارب را پیش بینی نموده است.

قانون جدید جرایم نیروهای مسلح نیز در طی مواد ۱۷ و ۱۹ و ۲۰ و ۲۱ و ۲۲ و ۲۳، بند «الف» ماده ۲۴، بند «ج» ماده ۲۴، ماده ۳۹، بند «الف» ماده ۴۲، ماده ۴۳، بند «الف» ماده ۴۴، بند «الف» ماده ۵۱، ماده ۶۵، ماده ۷۱، ۷۳، ۷۴، بند «الف» ماده ۷۸، ماده ۹۲، تبصره ۱ ماده ۹۳، ماده ۱۱۵، برای بعضی از جرایم، مجازات محارب را تعیین کرده که عمدتاً مواردی است که منجر به شکست اسلام و براندازی نظام جمهوری اسلامی می‌شود. لذا بر مسئولان است که موارد فوق را به اطلاع تمام نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران برسانند.

تخفیف یا تبدیل مجازات

در مورد تمام جرایم یا جرایم یاد شده، موقعی که پرونده (کیفر خواست) تنظیم و به دادگاه ارسال شد دادگاه می‌تواند با در نظر گرفتن همه جوانب، یا حداقل مجازات را در حق متهم اعمال یا با استفاده از جهات مخففه مجازات را تخفیف یا تبدیل کند. در قانون جدید در ماده ۲ مشخص نموده:

«دادگاه نظامی مکلف است در مواردی که مجازات جرمی در این قانون ذکر شده به استناد این قانون حکم صادر نماید، اعمال تخفیف یا تبدیل نیز به موجب همین قانون خواهد بود مگر آنکه مشمول اعمال تخفیف و تبدیل در سایر قوانین به دادگاه نظامی تصریح شود.»

لذا با توجه به مفاد ماده ۲ قانون جدید دادگاه‌های نظامی در مورد جرایم تعزیری و بازدارنده که در قانون جدید آمده و برای آن مجازات مشخص شده، تنها طبق همین قانون می‌توانند حکم صادر کنند و اعمال تخفیف یا تبدیل مجازات هم صرفاً باید مطابق این قانون باشد و حق استناد به قانون سابق یا قانون مجازات اسلامی را هم ندارند. اگرچه قانون جدید نیروهای مسلح در بعضی از موارد نسبت به قانون سابق خفیف‌تر است، به خاطر شرایطی که برای تخفیف مجازات در نظر گرفته نسبت به قانون سابق و حتی قانون مجازات اسلامی شدید می‌باشد. زیرا در قانون سابق در ضمن ماده ۳ آمده بود:

«دادگاه نظامی می‌تواند مجازات حبس را با توجه به مراتب جرم، امکانات خاکی و کیفیات مخففه و سایر اوضاع و احوال به مجازات تعزیری دیگر به شرح زیر تبدیل نماید... در مورد پرسنل وظیفه، مجازات حبس کمتر از یک سال به ۷۴ ضربه شلاق

یا جزای نقدی از بیست هزار ریال تا دویست هزار ریال و حبس‌های بیشتر از یکسال به تبعید در حال خدمت یا اضافه خدمت تا یکسال یا جزای نقدی از دویست هزار ریال تا یک میلیون ریال و در مورد پرسنل پایور، حبس‌های کمتر از یکسال به شلاق تا ۷۴ ضربه یا جزای نقدی از سی هزار ریال تا سیصد هزار ریال یا انفصال از خدمت به طور موقت حداکثر به مدت یکسال یا اقامت اجباری یا منع اقامت در نقطه یا نقاط معین... و در مورد حبس‌های یکسال تا دو سال به جزای نقدی از دویست هزار ریال تا دو میلیون ریال...» همچنین براساس قانون مجازات اسلامی، دادگاه می‌تواند در صورت استحقاق متهم با استناد به ماده ۲۲ قانون مجازات اسلامی، مجازات متهم را تخفیف یا تبدیل کند و دست دادگاه کاملاً باز است.

ماده ۲۲ قانون مجازات اسلامی مقرر کرده است:

«دادگاه می‌تواند در صورت احراز جهات مخففه مجازات تعزیری و باز دارنده را تخفیف دهد و یا تبدیل به مجازات از نوع دیگری نماید که مناسب‌تر به حال متهم باشد. جهات مخففه عبارتند از:

- ۱- گذشت شاکی یا مدعی خصوصی
- ۲- اظهارات و راهنمایی‌های متهم که در شناختن شرکا و معاونان جرم و یا کشف اشیایی که از جرم تحصیل شده است مؤثر باشد.
- ۳- اوضاع و احوال خاصی که متهم تحت تأثیر آنها مرتکب جرم شده است؛ از قبیل رفتار و گفتار تحریک‌آمیز مجنی علیه یا وجود انگیزه شرافتمندانه در ارتکاب جرم.
- ۴- اعلام متهم قبل از تعقیب و یا اقرار در مرحله تحقیق که مؤثر در کشف جرم باشد.
- ۵- وضع خاص متهم و یا سابقه او

۶- اقدام یا کوشش متهم به منظور تخفیف اثرات جرم و جبران زیان ناشی از جرم» اما در قانون جدید جرایم نیروهای مسلح تخفیف یا تبدیل، منحصر به مواد ۳ و ۴ و ۵ و ۷ شده که نسبت به قانون سابق و قانون مجازات اسلامی بسیار سختگیرانه‌تر می‌باشد و دادگاه فقط می‌تواند مطابق مواد یاد شده عمل کند. مطلب را با مثالی توضیح می‌دهیم. اگر فرد، مرتکب جعل امضا شود، طبق قانون سابق، مجازات چنین عملی یک تا ده سال حبس بود. لذا دادگاه می‌توانست برای متهم یکسال زندان در نظر گرفته و بعد مطابق ماده ۳ قانون اگر متهم مستحق استفاده از تخفیف بود آن را به ۷۴ ضربه شلاق و یا جزای نقدی به هر مقدار تبدیل کند.

ولی اگر متهمی در حال حاضر مرتکب چنین جرمی شود قانون جدید برای آن مجازات حبس از یک تا پنج سال را در نظر گرفته و دادگاه می‌تواند چنین متهمی را با در نظر گرفتن جهات مخفّفه مطابق ماده چهار یا به چهار ماه حبس و یا به جزای نقدی که حداقل آن ده میلیون ریال کمتر نباید باشد و یا حداقل به شش ماه محرومیت از ترفیع و یا تنزیل یک درجه محکوم کند. ولی اگر قانون مجازات نیروهای مسلح در مورد جعل، مجازاتی در نظر نگرفته بود دادگاه می‌توانست براساس قانون مجازات اسلامی در صورت استحقاق متهم مطابق ماده ۲۲ مجازات او را به جزای نقدی به هر میزان تبدیل نماید.

با در نظر گرفتن سه قانون فوق متوجه می‌شویم، قانون جدید مجازات اسلامی نسبت به آن دو قانون شدیدتر می‌باشد.

اقدامات و تدابیر سازمان و فرماندهان

- ۱- آشنا کردن فرماندهان و پرسنل نسبت به قوانین و آیین‌نامه‌های مرتبط با وظایف سازمانی:
- الف)** برگزاری کلاس‌های توجیهی برای فرماندهان و پرسنل به منظور آشنایی با آیین‌نامه‌ها و قوانین مرتبط با وظایف سازمانی؛ مانند آیین‌نامه انضباطی، قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح و...
- ب)** نظارت دقیق بر کار فرماندهان و پرسنل توسط تشکیلات نظارتی مانند دفتر بازرسی، حفاظت اطلاعات و نظارت نمایندگی و...
- ج)** هشدار به پرسنل توسط پوستر، اعلامیه، تراکت، خواندن متن‌های قانونی در صبح‌گاه و...
- د)** برگزاری مسابقات از متون آیین‌نامه‌ها و قوانین
- ۲- برطرف کردن زمینه‌های تخلف و جرم در سازمان
- ۳- تشویق افراد وظیفه‌شناس و تنبیه افراد خاطی
- ماده ۵۳ آیین‌نامه انضباطی مقرر می‌کند: «فرماندهان و رؤسا و مدیران با اعمال کنترل و نظارت در یگان و سازمان از نحوه انجام وظیفه پرسنل وقوف یافته در جهت پیشرفت آنان با تشویق و ترغیب عناصر وظیفه‌شناس و تلاش و ارشاد عناصر کم کار و بی‌انضباط مدیریت خود را اعمال نموده و ضمن رسیدگی به تخلفات، تنبیه را به عنوان آخرین ابزار تربیتی در مورد پرسنل متخلف به کار برند.»
- ۴- معرفی تمام مجرمین و متخلفین به سازمان قضایی نیروهای مسلح
- چون عدم معرفی و یا اغماض باعث احساس امنیت افراد خاطی و ایجاد بدبینی بین پرسنل می‌گردد.
- ۵- اطلاع رسانی به پرسنل در مورد آراء صادرشده توسط سازمان قضایی نیروهای مسلح

منابع

- ۱- آیین‌نامه انضباطی نیروهای مسلح
- ۲- فیض، علیرضا، (۱۳۶۹)؛ حقوق جزای عمومی اسلام، تهران، امیرکبیر، چاپ دوم
- ۳- قانون اساسی جمهوری اسلامی
- ۴- قانون مجازات اسلامی
- ۵- قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح (متن جدید)
- ۶- قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح (متن سابق)
- ۷- قانون مقررات استخدامی سپاه پاسداران
- ۸- مالمیر، محمود، (۱۳۸۳): شرح قانون مجازات نیروهای مسلح، انتشارات نشر دادگستر چاپ اول
- ۹- نوربها، رضا، (۱۳۸۰): زمینه حقوق جزای عمومی، انتشارات نشر دادآفرین، چاپ پنجم
- ۱۰- ولیدی، محمدصالح (۱۳۸۲): بایسته‌های حقوق جزای عمومی، انتشارات خورشید، چاپ اول